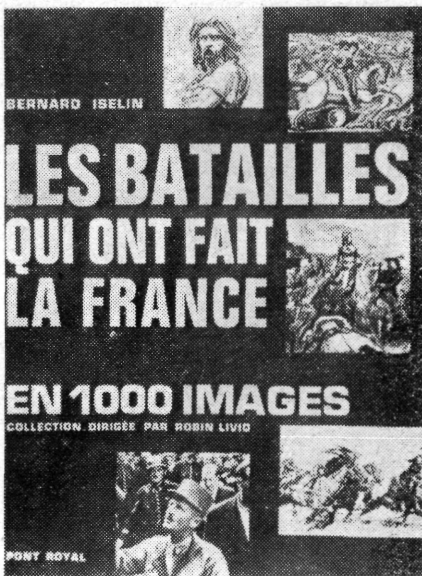

BERNARD ISELIN:

LES BATAILLES, QUI ONT FAIT LA FRANCE. EN 1000 IMAGES

(Paris, Pont Royal. 1965. 3180.)

Kissé megkésve jutott hozzánk Bernard Iselin képes kiadványa. Ennek ellenére úgy véljük, még nem időszerűen felhívni a figyelmet e könyvre, amely hadtörténeiszek, régészek és fegyvertörténeiszek számára hasznosítható segítséget nyújthat.

A munka döntő része kép, a válogató csak minimális kísérőszöveget ad. Sajnos, Iselin a képek eredetéről — kevés kivételtől eltekintve — nem világosít fel.

* 1000 kép a francia hadtörténelemből.

27 részre osztott 1000 fekete-fehér kép, fénykép, reprodukció, légifelvétel, térkép mutatja be a francia hadtörténet egyes eseményeit, időrendi sorrendben. A válogatást áttekinthetőbb tájékoztatás kedvéért, lényegesen eltérő beosztásban ismertetjük. Hivatkozásként csak képszámot adunk, oldal-számot nem.

A gall-frank történetet a 843. évi verduni szerződésig 144 kép illusztrálja. Ezek általában romantikus szemléletű, heroizáló festmények és metszetek. A klasszicista képek mellett több, az újkor elején készülhetett metszetet látunk. Ezek a mi törökkori csataképeinkkel azonos stílusúak.

A válogatás talán legértékesebb része a középkor második felét és az újkor első századait bemutató anyag.

A verduni szerződéstől a százéves háború végéig (1453) terjedő időszakot 135, általában egykorú, vagy a korszakra hitelesként felhasználható metszet, rajz, festmény és térkép mutatja be. A franciák európai háborúin kívül látunk metszetet IX. Lajos kereszties hadjáratáról, amikor a francia hajóhad 1249-ben a Nílus deltájában áttört a szaracén folyamvédelmet (203)

Iselin a százéves háború csatáiból értékes anyagot gyűjtött össze. Ilyen például az angolok sommei erőszakos átkeléséről (1346) készült festmény (218). Nem mindennapi módszerét látjuk a várvédelemnek a 299. képen: 1356-ban a Rennest védő franciák disznósordával szórták szét az angolokat. Hadtörténeisz számára becses forrás a 242. kép, amelyen angol íjá-

szok szekérvárát 1429-ben francia lovagok rohamozták.

Jeanne d'Arc történetét tucatnyi kép illusztrálja. Utánuk kezdetleges ostromtüzérséget látunk a 271. képen.

Az új kor első két évszázadát 169 illusztráción kísérhetjük figyelemmel. Számos hiteles, a lovagkor hanyatlását szépen kidomborító csata- és ostromjelenet mellett mindinkább megismerkedünk a korszak nevesebb személyiségeivel. Aprólékosan kidolgozott város-, vár- és utcaábrázolások gazdagítják e részt.

Jellegzetes lovagi ütközetet látunk a 292. képen. Ez Nancy falai előtt zajlott le 1477-ben és XI. Lajos győzelmét hozta a németalföldi Charles de Téméraire serege fölött. A képeken a lovagi páncélzat és fegyverzet szinte valamennyi részét tanulmányozhatjuk!

Több kép szemlélteti a gyalogság és a lovagok összecsapását, az alabárdosok harcmodját (309, 310, 321, 362). Tanulságos a 394. kép, amely V. Károly therouannei győzelmét (1533) ábrázolja a franciák ellenében. A képanyagban első ízben látunk itt rohamra induló könnyűlovasságot, amelyet lovagok, tüzéség és gyalogság támogat.

Kétségtelenül a korszakra nézve hiteles metszeten látjuk a dreuxi csatát — 1562 — a vallásháborúk korából. Érdekesség itt is a harcmod. Háromszögű tömegben védekező pikásokat felkörös ívben lovagvonal támad, amíg az előtér lovasscsatájában részben puskából tüzelő lovagok csapnak össze (406).

Ugyancsak a vallásháborúk eseményei között látjuk, miként kergeti el 1549-ben Stenay falai alól az ostromlót Turenne (429), de azt is, hogyan foglalják el a Liga csapatai Fécomp várat 1592-ben, csellel, kőtélen felmászva (434).

A „három Lajos” uralkodásának száz évét a nagy francia forradalom kitöréséig 177 képen kísérhetjük végig. E rész ugyancsak bővelkedik hiteles anyagban. A hadtörténész számára külön érdekesség Vauban rohamterve (517), amelyen alaprajzban és profilban ábrázolja a korszerű ostromárok-ból a vár előművében elhelyezett védők elleni támadását. A rohamterv alatt látjuk a várharc e legnagyobb mesterének arcképét is. Egyébként egész gyűjteményét találjuk a XVII—XVIII. század várostromainak. Ezek

mellé immár könnyebb fegyverzetű seregek ütközetei, közelharcjelenetek, arcképek sorakoznak. Utóbbiak érdek telenségükkel gyengítik a válogatást. A szárazföldi harcok közt tengeri ütközetet is látunk. Portolongone kikötő-erődjének 1647-es ostroma ilyen, amikor a francia hajóhad a Földközi-tengeren vette blokád alá az erődöt, míg a szárazföldi haderő ostromolta azt (484).

Csak néhány kép marad a gyarmati harcokra. Köztük legérdekesebb a hinduk elefántos harcmódjának látványa (604).

A francia forradalom és a köztársaság háborúit, valamint az 1914-ig terjedő 100 év eseményeit mindössze 134 ábra szemlélteti, többségük a két Napóleon korát illusztrálja. Tanúi vagyunk Dumouriez belgiumi hadjáratának. (640. és köv.) Látjuk, hogyan távozik Fleuresből Carnot, „a győzelem szervezője” léggömbön (667). Számos, a jelentőséghez képest mégis igen kevés kép, ellenben több festmény vonatkozik Bonaparte hadjárataira. Jól ismert csaták, híres nevek bukkantak elő: Arcole (689), Macdonald, Masséna, Murat (695, 696, 701), Desaix hősi halála és az ennek árán kicsikart győzelem Maren-gónál (702).

Enyhén szólva különös azonban, hogy a Maren-gót követő első csataképek az osztrák—olasz—francia háborút ábrázolják (720)! Ezt a hiányt rendkívül sajnáljuk, hiszen a napóleoni kor legnagyobb csatái mellett nincs képünk a francia gyarmati háborúkról sem, jóllehet a hadügy fejlődésére a napóleoni háborúk döntő, a franciák algériai háborúi¹ pedig jelentős hatást gyakoroltak és mindkettő képanyaga igen gadag.

A továbbiakban jellegtelen kis kép illusztrálja a magentai csatát (724), de nem sokkal szerencsésebb a korszakra vonatkozó egyéb anyag sem.

Kár, hogy egyetlen kép sincs a orosz—francia háború, a párizsi kommún és az 1860—1914 közötti időszak egyéb eseményeiről. Így az 1789—1914-re vonatkozó fejezetek alkotják a válogatás leggyengébb részét.

¹ Az algériai háború egyetemes hadügyre gyakorolt hatásával dr. Ács Tibor foglalkozik a Hadtörténelmi Közlemények 1970. 3. számában közreadott tanulmányában, melynek címe: Engels és az algériai gyarmati háború.

Fenntartásokkal fogadhatjuk az első világháború bemutatását. 127 képet találunk, általában a szerzők nevével fémjelzett fényképeket. Látjuk a rohamra induló francia (785, 839) és a védő német gyalogságot (784, 803). Nem hiányzik a drámai hősi halál-felvétele sem (805). Megrendítő felvételek emlékeztetnek a verduni harcok borzalmaira. (814. és köv.)

A képek száma elfogadható, azt ellenben joggal kifogásolhatjuk, hogy ezek mintegy kétharmada foglal kozik a Verdun körüli harcokkal. Az erődrendszer hősie, a háború szempontjából akár fordulópontnak is ítéltető védelme sem indokolja ezt az arányt a többi esemény rovására! Az is kár, hogy a képanyagból lényegében hiányoznak az első vonalban megvívott harcokról készített riportfelvételek. Másrészt inkább ellenérzést, mint a műalkotás iránti elragadtatást vált ki a jónéhány festmény, amely a mi egykori Tolnai kiadásunk nacionalista gicsersanyagára emlékeztet. (Pl. 772, 774, 783, 793, 794. és a fedőlap egyik képe.) Végül sajátos szempont készíthette Iselint arra, hogy Verdunnal befejezte az első világháború bemutatását.

A második világháború franciákra vonatkozó eseményeit 114 kép mutatja be. Elmarad a „furcsa háború” és a német hadjárat, a dunkerquei katasztrófa, és az első képeken a Párizsban díszszemlélő németeket látjuk. Bőséges, de legtöbbször nem a harcokról készített képanyagon kísérhetjük figyelemmel a Rommel-csapatok elleni vívott „sivatagi háború” eseményeit — de az el-alameini csatából semmit sem látunk.

A partraszállás néhány felvételét a maquis és Párizs harcának bemutatása követi, néhány valóban drámai (938, 950) képen. Leclerc páncélosainak párizsi bevonulása után azonban nincs érdemleges további anyag. Így ezt a részt és a könyvet is alapos hiányérzettel tesszük le: hol van az 1945 utáni évek, sajnos, gazdag, háborús fényképanyaga?

A könyv egészére vonatkozóan az olvasó értékelése nem egyenletes.

A képek elosztása vitatható: a 100 éves háború végéig 279, a francia forradalomig 346, 1789—1860 között 134, az első világháború 127, a második világháború 114. A háború gépi korszaka

káig terjedő eseményeket 759, a két világháborút 241 kép illusztrálja. Az arány mellett szól, hogy a fényképezés elterjedése utáni eseményeket, kivált képp a második világháborút mindenki sokkal jobban ismeri, mint a korábbi, főleg középkori, illetve 1945 utáni időszakot. Mindemellett, ha az összeállító ragaszkodott az 1000. számhoz, akkor feltétlenül helyet kellett volna szorítania, mégpedig az 1789 eltöti anyag rovására az indokínai, algériai háború képeinek.

Ha ezen túlmenően arra gondolunk, hogy még mi minden kimaradt — napóleoni háborúk többsége, a gyarmati háborúk teljes egészükben, a krími háború, a porosz—francia háború, a Párizsi kommün, az első világháború javarésze, a második világháború szinte minden jelentős eseménye — eléggé kedvezőtlen vélemény alakul ki az olvasóban a válogatás arányairól és szempontjairól. Vagy néhány száz képpel többet kellett volna adnia Iselinek, vagy szerényebb, de jobban kitöltött keretet választania, pl. a gépi háborúig terjedő időszakot.

A képek számához mérten, úgy érezzük, jelentőségüket meghaladó számban látható arckép és jellegtelen részlet. Iselin a választott szempont alapján a fegyveres küzdelemre összpontosít. Némi rugalmassággal, úgy véljük, bemutatatható volna néhány képet a hadiipar, a kiképzés, a vár- és erődépítés területéről. Indokolatlanul szűknek látjuk a földrajzi kereteket is. Talán nem kellett volna ennyire a szárazföldi harcra helyezni a súlypontot, annál inkább, mert a francia hadiflotta — de a légierő is (pl. Normandia-Nyeman) — több említést érdemelt volna. A légi harcokat két német géproncsa és a győzelmi díszszemle plakátja jelképezi.

Az adott anyaggal szemben is van némi kifogásunk.

Céljára következtetve — bevezetés, utószó és egyéb tájékoztató hiányában — úgy látszik a könyv ismeretterjesztésre, a francia hadtörténelem illusztrálására készült, az olvasó részéről feltételezve a francia történelem ismeretét. Ennek ellenére — és ezzel együtt — hiányoljuk a képek jegyzetelését. Így a válogatás felhasználása nehéz, és elképzelhető, hogy a képek forrásszerű alkalmazását ez megakadályozza.

lyozza, bár szakember, sőt jártasabb olvasó is általában eldöntheti, hogy egykorú, korszakra nézve hiteles vagy utólag készült képet lát-e?

Összegezve: a válogatás 1800 utáni része gyenge; módszerében sok tekintetben kifogásolható. Az 1800 előtti anyag színvonala, sokoldalúan felhasználható.

Hadtörténelem számára a harcmod fejlődését illusztráló képanyag értékes, kiváltképp a lovagi hadviselés története, a gyalogság kialakulása, a tűzfegyverek felhasználása és a várharok szempontjából.

A várak, műemlék, esetenként város-, utcarészletek a régészek számára nyújthatnak segítséget. Leginkább a várkutatók találhatnak anyagot. Mintegy negyven képen látunk vár- és városfal ábrázolást, vagy ostromrészletet, amelyeken a várharc menete teljes egészében nyomon követhető. Figyelemreméltó, hogy a könyvben fellelhető összes középkori vár tornyos, és ezek kivétel nélkül valamennyi tornya a fal elé ugrik.

A fegyvertörténelem is gazdagon meríthet a képanyag nyújtotta lehetőségekből. Előtte áll a lovagi páncélzat és középkori fegyverzet valamennyi részlete. Hazai kutatásunk számára figyelemreméltó a honfoglalás- és Árpád-kori régészeti fegyvertörténeti problémáit megvilágosítható anyag.

Egyrészt a X—XI. századi magyar temetők leletei közt gyakori, változataiban a középkori okleveles anyagban és törvényekben gyakran említett²

harci balták (fokosok, szekercék, csá-kányok stb.) használatához kapunk segítséget. A — gyakran későbbi felfogásban készített — képekből kitűnik, hogy a frankok kedvelt fegyvere volt a csatabárd, illetve fokos³. Clodvig királyt fokossal ábrázolják a híres soissons-i váza-jelenetben (67). Harci felhasználását is bőven látjuk. (pl. 93, 109, 115, 160). Feltűnő, hogy a frank lovasság, bár oldalán függ a kard, szekercével támadja a páncélingbe öltözött, karddal és pajzzsal hadakozó ellenséget. A középkor későbbi szakaszában baltát (227, 236. stb.), egy esetben lovag (!) kezében egyéltű fokost látunk (199).

Másrészt a magyar honfoglalás- és középkori lándzsa (és vele rokon egyéb hajtó, szűrőfegyver) alkalmazásához kapunk bőséges analógiát. Úgy szólván valamennyi fegyvertípus használatára találunk példát, bár a képek készítése idejét itt is kritikusan kell figyelembe venni. Egyebek között hajtódárda (100, 102, 107, 110—114. stb.), a lovasság lándzsája (dzsida, 115, 125), lovagi lándzsa számtalan metszeten, könnyűlovas kopja (394), a gyalogos pika (123, 137, 148), várvédelemben tömegesen hajtott dárda (154) stb.

A felmerülő kifogások ellenére 1800 előtti anyagában jól felhasználható, értékes anyagot bőven tartalmazó kép-összeállítást ismertünk meg Iselin munkájában.

Marosi Endre

² A magyar források anyagára lásd Szabó István: A középkori magyar falu. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1969. 181. o. — Úgy véljük, az általa csak feltételesen kétélű fokosként értelmezett „bicellum” bizonyosan annak értelmezhető.

³ Engels Frigyes Válogatott katonai írásai I. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1960. 329. o. —

Engels helyesen sorolta a csatabárdot a frankok fegyverei közé. A képanyag viszont ellentmond az általa ismertetett harci alkalmazásnak: a frankok többnyire közelharcban használták, és nem hajtották a csatabárdot.